

ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНО ЗНАЧУЩИХ ЯКОСТЕЙ УЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЇ В ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ

У статті системно подано сукупність критеріїв, показників та рівнів сформованості професійно значущих якостей учителя технології. Інтенсивність вираження та динаміка розвитку якості представлені репродуктивним, локально-моделювальним та системно-моделювальним рівнями. Компоненти, критерії та рівні, об'єднуючись у єдину цілісність, трансформують модель "учитель технології" в інноваційну модель "учитель технології – людина-професіонал".

Ключові слова: показники, рівні професійно значущих якостей, розвиток, саморозвиток.

Дослідження проблеми розвитку професійно значущих якостей (далі – ПЗЯ) учителя технології передбачає вивчення обґрунтованої їх оцінки, встановлення рівнів їх сформованості для визначення подальших освітніх потреб, побудови індивідуальної освітньої траєкторії, виявлення динаміки розвитку, здійснення самооцінки та відповідної самокорекції. Недооцінювання ролі вимірювань ПЗЯ вчителя, недостатнє використання вимірювальних засобів не дають змоги зіставити результати освітнього процесу з цільовими орієнтирами та надати об'єктивної оцінки сучасним інноваціям.

Показники та рівні сформованості окремих ПЗЯ у процесі підготовки майбутнього вчителя технології досліджували Н.В. Гусак [1], Т.Р. Наруліна [2], Т.В. Обухова [3], В.В. Соловей [5]. Проте проблема показників та рівнів професійно значущих якостей учителя технології в післядипломній освіті має свої особливості, недостатньо висвітлена на сторінках науково-педагогічних видань і потребує подальшого вивчення.

Метою статті є розробка сукупності показників та рівнів сформованості професійно значущих якостей учителя технології, що забезпечить визначення їх стану та результативності розвитку в післядипломній освіті.

Встановивши сутність і зміст кожної окремої професійно значущої якості вчителя технології, визначивши дефініцію ПЗЯ вчителя технології, до складу яких входять: культура професійної самосвідомості, технологічна культура, комунікативна культура та креативна культура, ми виявили компоненти та критерії, які створюють умови для системного підходу до розвитку окреслених якостей у післядипломній освіті. Компонентами були визначені: світоглядно-культурологічний, технологічний, комунікативний та креативний, що відповідають вищезазначеним якість. До структури кожного компонента увійшли критерії: ціннісно-мотиваційний, когнітивний, суб'єктно-діяльнісний та рефлексивний, що логічно пов'язані між собою і, таким чином, утворюють технологічний цикл освітнього процесу.

Для розкриття кожного критерію використовується поняття “показник” як сукупність ознак або проявів ПЗЯ. Водночас, показники, разом з критеріями, вибудовують систему сучасних вимог, нових норм.

У науковій літературі термін “показник” тлумачать як сукупність можливих у певних умовах характеристик, притаманних конкретному явищу [4, с. 46].

У табл. 1 наведено компоненти, що відповідають професійно значущим якостям учителя технології, критерії та показники.

Таблиця 1

**Компоненти, критерії та показники професійно значущих якостей
учителя технології в післядипломній освіті**

Критерії	Показники (норми, вимоги)
1	2
<i>Світоглядно-культурологічний компонент</i>	
Ціннісно-мотиваційний	Усвідомлення професійних цінностей, інтересів, потреб; мотивація; уміння управляти власними потребами; володіння прийомами цілепокладання
Когнітивний	Знання-розуміння структурних компонентів культури професійної самосвідомості, взаємозв'язку між ними та закономірностей розвитку. Здатність до цілісного сприйняття ПЗЯ вчителя технології в поєднанні із сучасною науковою картиною світу. Оволодіння технологією професійного самовдосконалення
Суб'єктно-діяльнісний	Володіння методом самоделювання; оволодіння технологією усвідомленої дії; способами оперування мисленням; гармонізація стану свідомості; здатність переносити світоглядні знання в педагогічні ситуації
Рефлексивний	Здатність до оцінних суджень. Самоаналіз та адекватність професійної самооцінки. Усвідомлення негативних стереотипів, недоліків у виконанні професійних функцій та їх подолання. Реалізація індивідуальних програм особистісно-професійного саморозвитку. Усвідомлення приросту потреб, знань, здібностей, граней професійно значущих якостей
<i>Технологічний компонент</i>	
Ціннісно-мотиваційний	Усвідомлення технологічних інтересів, цінностей, потреб (технологічний світогляд); мотивація; розуміння ролі вчителя технології в сучасному культурно-технологічному середовищі
Когнітивний	Усвідомлення тенденцій реформування сучасної освітньої галузі “Технологія”. Знання-розуміння структурних компонентів та вимог до технологічної культури вчителя
Суб'єктно-діяльнісний	Володіння сукупністю перспективних технологій. Інноваційні підходи до здійснення технологічної освіти в єдності наукового, культурологічного, соціального, духовного та природничого компонентів
Рефлексивний	Здатність до оцінних суджень. Самоаналіз та самооцінка технологічної культури
<i>Комунікативний компонент</i>	
Ціннісно-мотиваційний	Усвідомлення комунікативних інтересів, цінностей, потреб; мотивація; цілепокладання
Когнітивний	Знання-розуміння закономірностей та методів розвитку комунікативної культури особистості. Особливості комунікативної культури вчителя технології та нормативні вимоги до неї

Продовження табл. 1

1	2
Суб'єктно-діяльнісний	Володіння способами позитивної взаємодії (проблемно-орієнтованого, інтерактивного діалогічного навчання) з опорою на моральні норми. Володіння властивостями харизматичної особистості. Уміння в навчальному процесі забезпечувати зв'язок часів у перетворювальній діяльності людини. Володіння сучасними інформаційними технологіями
Рефлексивний	Здатність до оцінних суджень. Самоаналіз та самооцінка комунікативної культури
<i>Креативний компонент</i>	
Ціннісно-мотиваційний	Творчі інтереси, цінності, потреби, мотивація до творчої діяльності, наявність творчої мети
Когнітивний	Знання: закономірностей, методів розвитку творчості. Характеристики креативності. Наявність креативно-технологічного стилю мислення
Суб'єктно-діяльнісний	Володіння методиками стимулювання розвитку творчої активності особистості. Розробка авторської продуктивної освітньої системи
Рефлексивний	Здатність до оцінних суджень. Самоаналіз та самооцінка креативної культури

Аналіз наукових джерел дає змогу стверджувати, що розвиток якостей людини відбувається поступово, від природних форм виявлення до штучно-природних, залежно від оволодіння способами здійснення різних процесів. Згідно з методологічними категоріями, під розвитком ми будемо розуміти процес змін, що стосується системних об'єктів, пов'язаний із зростанням функціональних можливостей за рахунок ускладнення та перебудови їх внутрішньої структури в умовах нових вимог навколишнього середовища.

Таким чином, професійний саморозвиток учителя технології являє собою процес породження нових, більш досконалих професійно значущих якостей і відбувається за рахунок внутрішньої активності суб'єкта діяльності в умовах постійної взаємодії з динамічним культурно-технологічним середовищем.

Слід зауважити, що одним із важливих компонентів професійного самовдосконалення є духовний потенціал учителя. Він наповнює професійно значущі якості новим смислом та характеризує сформоване ставлення до себе, до інших, до природи, техногенного середовища і виявляється не тільки за рахунок інтелектуальних здібностей, а й моральної, гуманістичної спрямованості людини.

Отже, на основі сукупності показників, кількісних виявлених об'єктивних характеристик у табл. 2 показано динаміку і процес розвитку ПЗЯ вчителя технології у вигляді рівнів, які можна розглядати як послідовні етапи професійного самовдосконалення педагога. Серед них ми визначили: репродуктивний (початковий), локально-моделювальний (середній), системно-моделювальний (високий).

Компоненти, критерії та характеристика рівнів професійно значущих якостей учителя технології

Критерій	Характеристика рівнів		
	Репродуктивний (початковий)	Частково-моделювальний (середній)	Системно-моделювальний (високий)
1	2	3	4
Світоглядно-культурологічний компонент			
Ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> - Невизначеність інтересів, потреб у самоосвіті та самовдосконаленні; - засобом мотивації до самовдосконалення є зовнішні стимули; - самоосвіта стихійна; - відсутність цінностей нових світоглядних знань 	<ul style="list-style-type: none"> - Безсистемність та недостатня усвідомленість інтересів і потреб у самоосвіті та самовдосконаленні; - засобом мотивації до самовдосконалення є пізнавальний інтерес та соціальні вимоги; - формування нових цінностей і потреб самоосвіти та самовдосконалення 	<ul style="list-style-type: none"> - Самовизначення в інтересах, потребах самоосвіти та самовдосконаленні; - засобом мотивації самоосвіти та самовдосконалення є діалектичне мислення, смисли професійної діяльності; - цінності самоосвіти є духовними потребами; - здатність до цілепокладання та самоуправління
Когнітивний	<ul style="list-style-type: none"> - Слабка інформаційна обізнаність щодо сутності та основ розвитку культури професійної самосвідомості вчителя та її ролі у професійній діяльності; - відсутність знань щодо ПЗЯ вчителя технології на сучасному етапі розвитку технологічної освіти 	<ul style="list-style-type: none"> - Знання структури, сутності, та ролі культури професійної самосвідомості у професійній діяльності та самопізнанні; - систематизація знань щодо ПЗЯ вчителя технології на сучасному етапі розвитку технологічної освіти 	<ul style="list-style-type: none"> - Цілісне сприйняття ПЗЯ людини-професіонала відповідно до сучасної наукової картини світу; - пізнання світу та самопізнання з урахуванням індивідуального, особистісного, духовного та суб'єктного компонентів
Суб'єктно-діяльнісний	<ul style="list-style-type: none"> - Позиція педагога-імітатора; - експлуатація стереотипів 	<ul style="list-style-type: none"> - Формування суб'єктної позиції; - самомоделювання; складання програми саморозвитку; - подолання негативних стереотипів 	<ul style="list-style-type: none"> - Сформованість позиції "Я – людина-професіонал"; - оволодіння новими способами професійних дій; - використання діагностичного та технологічного інструментарію у професійному самовдосконаленні
Рефлексивний	<ul style="list-style-type: none"> - Неусвідомлена рефлексія; - неадекватна самооцінка 	<ul style="list-style-type: none"> - Усвідомлення приросту потреб, знань, цінностей; - формування адекватної самооцінки 	<ul style="list-style-type: none"> - Здатність до оцінних суджень; - самоаналіз та адекватність професійної самооцінки
Технологічний компонент			
Ціннісно-мотиваційний	<ul style="list-style-type: none"> - Недостатня зрілість ціннісно-сміслових опор технологічної освіти; - недостатня впевненість у своєму призначенні 	<ul style="list-style-type: none"> - Формування нових інтересів, потреб, цінностей, цілей технологічної освіти 	<ul style="list-style-type: none"> - Внутрішні потреби у розширенні технологічного світогляду; - потреби у самовдосконаленні технологічної культури

Продовження табл. 2

1	2	3	4
Когнітивний	- Володіння традиційними основами теоретичної та практичної технологічної підготовки учнів	- Розуміння структури, ролі, місця та вимог до технологічної культури вчителя в сучасному світі	- Здатність до цілісного сприйняття людини в культурно-технологічному середовищі; - структурування змісту технологічної освіти на основі знань про природу, техносферу, соціум, культуру, духовність
Суб'єктно-діяльнісний	- Пріоритет формування знань, умінь та навичок; - традиційний; - (ремісничий) підхід у методиці викладання предмета	- Оволодіння інноваційними принципами та підходами у викладанні технологічної освіти; - засвоєння перспективних способів перетворювальної діяльності	- Застосування інноваційних принципів, способів, підходів у викладанні технологічної освіти; - екологічний стиль мислення; пріоритетність розвитку технологічної культури
Рефлексивний	- Виконавча рефлексія, неадекватна самооцінка	- Усвідомлення приросту знань, здібностей, якостей; - формування адекватної самооцінки	- Оволодіння досвідом рефлексивного самозабезпечення в умовах еволюції культурно-технологічного середовища; - адекватна самооцінка
Комунікативний компонент			
Ціннісно-мотиваційний	- Невизначеність потреб, мотивів та цілей розвитку комунікативних якостей	- Формування нових інтересів, потреб, цінностей, цілей розвитку комунікативних якостей	- Внутрішні потреби в самовдосконаленні комунікативної, інформаційної культури
Когнітивний	- Недостатність спеціальної підготовки вчителя та знань закономірностей спілкування	- Знання закономірностей комунікативної взаємодії; - володіння ключовими поняттями, термінами технологічної освіти	- Знання прийомів стимулювання учнів до проектно-технологічної діяльності, правил діалогічної взаємодії
Суб'єктно-діяльнісний.	- Відчуття труднощів у спілкуванні з аудиторією; - подання інформації на репродуктивному рівні; - недостатнє володіння культурою усної та письмової мови (продуктивна мова маловиразна); - стереотип конфліктної поведінки	- Легкість у спілкуванні з аудиторією; - володіння прийомами структурування змісту предмета; - володіння культурою усної та письмової мови; - застосування технологій діалогічного, інтерактивного, проектного навчання; - уміння уникати конфліктів	- Володіння різними прийомами позитивної взаємодії (якостями харизматичної особистості); - володіння здібностями до продукування власної думки та слова; - мова грамотна, переконлива; - володіє інформаційною культурою. Забезпечує зв'язок часів
Рефлексивний	- Частковий контроль над рівнем володіння комунікативною культурою	- Критичне оцінювання позитивних та негативних аспектів комунікативної культури; - усвідомлення приросту знань, здібностей, якостей	- Здатність до рефлексивної самоорганізації; адекватна самооцінка

1	2	3	4
Креативний компонент			
Ціннісно-мотиваційний	- Пізнавальна та творча потенційна активність; - зовнішні мотиви домінують над внутрішніми	- Творча активність і спрямованість професійних інтересів; - самостійний вибір напрямів своєї діяльності	- Домінантність пізнавальної мотивації; - наявність нестандартної, перспективної мети; - розуміння ролі творчості у професійній діяльності, готовність до інновацій
Когнітивний	- Недостатність знань про закономірності розвитку креативної культури особистості	- Знання-розуміння структурних компонентів та закономірностей розвитку креативної культури особистості	- Володіння стратегією і тактикою розвитку креативної культури; - привнесення “свого авторства” у професійну діяльність
Суб'єктно-діяльнісний	- Оперування шаблонними прийомами, консервативне мислення; - ситуативний рівень педагогічного мислення	- Виявлення творчої активності у самопобудові та професійній діяльності; - розширення меж застосування знань	- Схильність до різностороннього мислення; - здатність породжувати нові ідеї; встановлювати нові зв'язки; - надситуативний рівень педагогічного мислення
Рефлексивний	- Труднощі в оцінних судженнях	- Здатність до реалістичного оцінювання креативної культури	- Володіння критеріальним апаратом оцінювання креативної культури

Як видно з таблиці, для вчителя репродуктивного рівня характерні ознаки традиційної педагогіки, заснованої переважно на трансляції знань, умінь та навичок. Сам учитель займає позицію споживача готових знань, педагогічних рецептів. У результаті відбувається відрив засвоєних знань від реального життя, ускладнення адаптації вчителя до нових вимог. Цей рівень можна вважати базовим-початковим на шляху подальшого вдосконалення.

Учитель частково-моделювального рівня орієнтований на позитивні перетворення, адекватно сприймає вимоги часу, готовий до переосмислення власних професійних потреб, цінностей. Цілі самовдосконалення спрямовуються на оволодіння новими способами дій, мислення, спілкування, розвиток нових здібностей. Позиція вчителя зумовлюється розумінням актуальних професійних функцій, але при цьому недостатньою мірою сформоване системне мислення.

Для системно-моделювального рівня характерною є позиція вчителя “Я людина-професіонал”, що передбачає сформованість системного мислення, високий духовний потенціал, усвідомлення наявних рівнів розвитку професійно значущих якостей, встановлення між ними взаємозв'язку та елементами культурно-технологічного середовища, прийняття їх взаємозалежності. Унаслідок цього виникає розуміння вчителем того, що в умовах постійної взаємодії з навколишнім середовищем з'являється неминучість породження нових проблем, а отже, необхідна і його готовність до безперервного професійного саморозвитку. Оволодівши новими прийомами мислення та діяльності, здатний

до подолання нових проблем, учитель-професіонал зможе вийти на вищий, системно-моделювальний рівень професійного самовдосконалення.

Висновки. Отже, на основі виявлення рівнів ПЗЯ вчителя технології (репродуктивний, локально-моделювальний та системно-моделювальний) можна диференціювати рівень професійного розвитку вчителя. Крім того, система критеріїв, показників і рівнів у своїй сукупності та взаємозв'язках орієнтована не тільки на визначення оцінки стану та результативності розвитку ПЗЯ вчителя технології, а й утворює інноваційну модель “учителя-професіонала”, яка забезпечить оволодіння вчителем новими професійно значущими якостями не лінійно, а комплексно, інтегровано, разом із усіма гранями кожної якості; дасть учителю змогу вправлятися у вільному виборі елементів або зв'язків, що створює умови для індивідуального професійно-особистісного самовдосконалення, оволодіння певним алгоритмом розв'язання проблем. Педагог, урахувавши власні освітні потреби, інтереси, індивідуальні особливості та невідповідності, зможе самостійно будувати програму майбутнього професійного саморозвитку: формулювати цілі, визначати зміст, у результаті чого модель “учитель технології” трансформується у новий стан – “учитель технології – людина-професіонал”. Етапи розвитку ПЗЯ представлені репродуктивним, локально-моделювальним та системно-моделювальним рівнями.

Напрямом подальшого дослідження є аналіз вихідного стану професійно значущих якостей учителя технології в післядипломній освіті.

Список використаної літератури

1. Гусак Н.В. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання в процесі фахової підготовки в педагогічних училищах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Наталія Володимирівна Гусак. – Слов'янськ, 2009. – 232 с.
2. Наруліна Т.Р. Развитие профессионально значимых личностных качеств будущего учителя технологии : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Танзиля Равильевна Наруллина. – Иркутск, 2009. – 216 с.
3. Обухова Т.В. Формирование профессиональных качеств и предпринимательской активности выпускников высшей школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Татьяна Валерьевна Обухова. – М., 2004. – 207 с.
4. Слесик К.М. Критерії та показники діагностики рівнів розвитку етичної культури учнів основної школи у процесі навчання гуманітарних предметів / К.М. Слесик // Імідж сучасного педагога. – 2012. – № 8. – С. 45–48.
5. Соловей В.В. Технологічна підготовка майбутніх вчителів трудового навчання у процесі вивчення спеціальних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Віктор Володимирович Соловей. – К., 2012. – 206 с.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2014.

Ковальчук И.М. Показатели и уровни развития профессионально значимых качеств учителя технологии в последипломном образовании

В статье системно представлена совокупность критериев, показателей и уровней сформированности профессионально значимых качеств учителя технологии. Интенсивность проявления и динамика развития качества представлена репродуктивным, локально-моделирующим и системно-моделирующим уровнями. Компоненты, критерии и уровни, объединяясь в единую целостность, трансформируют модель “учитель технологии” в инновационную модель “учитель технологии – человек-профессионал”.

Ключевые слова: *показатели, уровни профессионально значимых качеств, развитие, саморазвитие.*

Kovalchuk I. Indicators and levels of development of professionally significant qualities of technology teachers in postgraduate education

It was found out that the problem of developing professionally significant qualities by a teacher of technology in postgraduate education could be solved with respective technological resources enabling one to find objective information on the state of the phenomenon under research, estimate their initial level, plan one's individual professional self-development, make self-assessment and self-correction.

The integrative components, namely, world outlook and culturology component, technological, communicative and creative components which were basic for development of respective professionally significant qualities of a teacher of technology such as culture of professional self-consciousness, technological culture, communicative culture and creative culture were defined.

Technological structures of each of the components include the following criteria: value and motivation criterion, cognitive criterion, subject and activity criterion, and reflexive criterion (Table 1). Dynamics and the process of development of professionally significant qualities of a teacher of technology were presented as levels which could be considered as consecutive stages of professional self-improvement of a teacher (Table 2). Among them, reproductive (initial), local modeling (medium) and systematic modeling (high) levels were singled out.

A teacher can build his/her own programme of future professional development based on his/her own educational needs, interests, individual features and discrepancies: set goals, define contents. As a result, the system "a teacher of technology" transforms into "a teacher of technology – professional person".

Key words: *indicators, development, self-development, levels of development of professionally significant qualities.*